

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
3. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание: О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С.Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1957. – 328 с.
4. Приходченко К.І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього закладу гуманітарного профілю : монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк : Донеччина, 2007. – 640 с.
5. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б. Богоявленская ; [отв. ред. Б.М. Кедров]. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1983. – 173 с.
6. Громов Е.С. Художественное творчество / Е.С. Громов – М. : Политиздат, 1970. – 263 с.
7. Моляко В.А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности / В.А. Моляко. – К. : Знание, 1991. – 20 с.
8. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
9. Каневская И.Г. Формирование творческих способностей студентов в процессе трудового и эстетического воспитания : автореф. дис. ... канд. филос. наук / И.Г. Каневская. – М., 1989. – 21 с.
10. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія / І.А. Зязюн // Рідна школа. – 1995. – № 7–8. – С. 31–50.
11. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В.А. Кан-Калик. – М. : НИИВШ, 1977. – 64 с.
12. Барбіна К.С. Формування педагогічної майстерності вчителя у системі безперервної педагогічної освіти / К.С. Барбіна. – К. : Вища школа, 1997. – 153 с.
13. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / [АПН СССР ; редкол.: М.И. Кузнецов (гл. ред.) и др.]. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 414 с.; Т. 2. – 492 с.
14. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика / Е.Н. Пехота. – Николаев, 1996. – 144 с.
15. Островерхова Н. Моделивання в управлінській діяльності директора / Н. Островерхова // Директор школи. – 1999. – № 8–9. – С. 28–34.
16. Флоренский П.А. У водоразделов мысли / П.А. Флоренский. – М. : Правда : Политиздат, 1990. – 28 с.
17. Савченко С.В. Социализация студенческой молодёжи в условиях регионального образовательного пространства / С.В. Савченко. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 404 с.

ПРУСАК В.Ф.

КОМПОНЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ДИЗАЙНЕРА НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Системний підхід є одним з найбільших досягнень загальнонаукової і педагогічної методології [15]. Він ґрунтується на сприйнятті світу як цілісності, яка утворюється взаємозв'язками і взаємодіями всіх сфер людської діяльності, що формує системне розуміння пріоритетності людської культури перед технологією. Такий підхід виходить з того, що специфіка складного об'єкта, тобто системи, не вичерпується особливостями елементів, які її утворюють, а полягає, насамперед, у характері зв'язків і відносин між певними елементами [1].

Використання системного підходу дає можливість аналізувати конкретні ситуації з погляду їх оптимізації, підвищуючи внутрішню ефективність шляхом здійснення контролю змін у діяльності, визначити найсильніші та найслабші сторони системи і вказати шляхи оптимального розв'язання проблем, що виникають.

Дизайн як складна система, що склалася в постіндустріальному суспільстві, є «діалектичною єдністю соціального, виробничо-економічного, організаційно-адміністративного, інформаційного, особистісного та інших елементів, які суттєво впливають на формування та задоволення потреб

людини і нарешті – на соціально-політичну ситуацію в суспільстві” [11, с. 3]. Сьогодні лише справжній дизайн може брати на себе найважливішу місію: передбачати, зважувати й вчасно корегувати з погляду людських цілей і цінностей свої розробки до того, як їх результативний ефект стане неминучою дійсністю.

Розвиток суспільства розглядається як частина еволюції природи, космосу, де діють об’єктивні закони екологічних обмежень, незворотності й відбору. Прогрес людства обмежений екологічними імперативами, вимогами підпорядкованості законам природи. Такий підхід властивий професійним екологам і певному колу аналітиків, які системно уявляють глобальні проблеми з екологічними наслідками [13].

Досягнення згаданих цілей неможливе без сучасної екологічно орієнтованої освіти. Адже це процес передачі та обміну інформацією, що забезпечить перехід від соціосфери до ноосфери, органічну динаміку екологізації та інтенсифікації суспільного виробництва. Внаслідок цього Україна забезпечить: 1) зростання інтелектуального потенціалу держави; 2) сприяння новому – вищому розвитку цивілізації; 3) гарантування захисту людства від екологічних катастроф [8].

Таким чином, проблема екологічної підготовки майбутнього дизайнера є надзвичайно актуальною в професійній педагогіці. Основи системного підходу закладені в працях Л. фон Берталанфі, І.В. Блауберга, Д.М. Гвішіані, В.Н. Садовського, Е.Г. Юдіна, а також у працях педагогів Ю.К. Бабанського, Б.П. Безпалька, А.П. Беляєвої, С.У. Гончаренка, В.І. Загвязинського, Т.А. Ільїної, В.П. Кузьміна, Н.В. Кузьміної, В.О. Слассьоніна, А.Н. Сохор та ін. Проблеми визначення ролі та місця екологічної складової у проектній культурі розглядаються у дослідженнях О.В. Бойчука, О.І. Генісаретського, В.Л. Глазичева, В.Я. Даниленка, Л.А. Жадової, А.В. Іконникова, К.А. Кондратьєвої, Г.Г. Кур’єрової, В.Ф. Сидоренка, С.О. Хан-Магомедова, Ю.В. Шатіна та ін.

Водночас використання системного підходу до екологічної підготовки дизайнерів в умовах неперервної освіти не було предметом окремого вивчення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування компонентного складу системи екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Системним підходом називають такий підхід, при якому предмети і явища розглядаються як елементи певного цілісного утворення. В основі системного підходу лежить відмова від однобічних, лінійно-причинних методів дослідження та акцентування на інтегрованих властивостях об’єкта, їхньому походженні, зв’язках і структурі об’єкта. Поняття впорядкованості в загальносистемному сенсі містить не лише просте поняття порядку та логічні наслідки, а й такі більш загальні математичні поняття, як композиція елементів, функціональна залежність тощо. Така особливість системного підходу дає можливість ефективно використовувати його в педагогіці [7]. Структуру системи можна означити як вид чи закон композиції елементів, який зберігається стосовно певних визначених змін.

Системний підхід є методологічним засобом, який використовується при вирішенні комплексних завдань у багатьох сферах. За умови його використання у відображенні дійсності відбувається якісний аналіз цілісних об'єктів і розкриття механізму їх інтеграції, орієнтування дослідника на розкриття цілісної системи в її взаємозалежності із середовищем, унеможливується єдиний і точний опис системи у зв'язку з її складністю [12, с. 8]. Системний підхід до об'єкта будь-якої складності дає можливість виявити взаємозв'язки та взаємозалежності його компонентів, структурувати його зв'язки і на цих засадах розробити практичні рекомендації з оптимізації функціонування об'єкта.

Сьогодні важлива роль у перетворенні штучного світу речей, який оточує людину, належить дизайну. Дизайн – це творча діяльність, що нерозривно пов'язана з творенням та організацією предметного середовища життєдіяльності людини на засадах краси та доцільності. Екодизайн – сучасний напрям у дизайні, спрямований на досягнення гармонії між штучним та природним середовищем, на виправлення дисгармонії, яка прогресує в різних проявах, і запобігання несерйозному, зневажливому ставленню до екологічних вимог.

Зараз дизайнер повинен не тільки проектувати власне виробу, а й забезпечувати зв'язки між ними, аналізуючи не лише споживчі функції виробу, знакову, декоративну, естетичну, а й утилізаційну функцію. Дизайнер може передбачати цикл існування виробу: виробництво – споживання – переробка. Отже, в кожному виробі повинна бути запрограмована його доля як майбутньої сировини для виготовлення нового виробу. Наявний замкнений цикл – так само, як у природі [4, с. 156].

У зв'язку з цим виникає низка спеціальних термінів, що співвідносять проектно-художню діяльність і екологію. На сьогодні найбільш загальноприйнятими з них є “екодизайн”. Термін “екодизайн” прийнято до використання в публікаціях і офіційних документах Інститутом екологічного розвитку (Австрія), Організацією з екологічного оцінювання промислових продуктів (Нідерланди), Технологічним університетом у м. Дельфті (Нідерланди), Інститутом екологічної естетики (ФРН) і в багатьох інших організаціях [9, с. 3]. У вітчизняній практиці цей термін вперше було використано у працях Ю.В. Шатіна. Цим терміном характеризують ситуацію, пов'язану з процесом становлення цілого напрямку дизайнерського проектування, що формується під впливом екологічного світогляду.

Екодизайн – ширше поняття, ніж просто розумний вибір матеріалів та врахування циклів їх подальшої переробки. Екологічний дизайн відображає тенденції розвитку людського суспільства, спрямовані на розв'язання екологічних проблем шляхом зміни підходу до процесу проектування. Іншими словами, екодизайн – це такий дизайн, естетична цінність якого зростає, або, принаймні, не зменшується з плином часу; це дизайн, який включає в себе екологічні аспекти під час формоутворення об'єктів і сприяє виникненню досконалішої культури виробництва і споживання.

Екодизайн є молодим напрямом у дизайні й з кожним новим кроком розвитку технічного прогресу набуває все вагомішого значення у проектній культурі. Йдеться далеко не стільки про захист природного середовища, скільки про захист людини, про збереження його як частини і продовження природи, про збереження створених людством духовних і матеріальних благ [5]. Особливість естетичних аспектів в екологічному дизайні в тому, що вони полягають в усвідомленні – рівноваги між людиною та навколишнім середовищем. Концепція екологічного дизайну, що активно підтримувалася та фінансувалася урядовими й громадськими організаціями, швидко змінює загальну картину дизайну. Системність підготовки фахівця зумовлюється всім контекстом навчання, коли кожна дисципліну розглядають як засіб формування професійної компетентності та професійних якостей, як основу професійної діяльності.

Використання системного підходу в педагогіці спрямовано на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та поєднання їх у єдину теоретичну картину [3, с. 305]. Об'єктивне використання системного підходу визначається реальною системністю об'єктів навколишньої дійсності. У наш час жодна сфера науки не може обійтись без системних уявлень як загального, так і спеціального порядку.

Принцип системності відображає цілісність об'єктів світу, співвідношення цілого й частин, загальні закономірності функціонування та розвитку систем, структурування кожного системного об'єкта [6]. Значення системного підходу в теоретичних і прикладних дослідженнях визначається тим, що принципи системного підходу дають можливість поглибити пізнавальну реальність порівняно із зафіксованою в попередньому знанні. Отже, відбувається подвоєння знань – знання про предмет поглиблюються знаннями про його функціонування згідно із законами системи. Системний підхід ґрунтується на новій схемі пояснень, основою якої є механізм цілісності об'єкта й типології його зв'язків.

Переваги, які випливають із застосування системної методології, полягають у такому [2, с. 31]: повне охоплення проблем і їх усебічне виявлення; урахування складності проблем і різноманітності причин, які їх зумовлюють; урахування процесів і змін, які відбуваються в об'єкті дослідження, а також у його оточенні; забезпечення точного аналізу і високої ефективності рішення; оцінювання рішень за допомогою застосування більш повних критеріїв якості; доповнення неповної інформації про проблему, що досліджується. Системний підхід при проектуванні інтенсивних педагогічних систем знаходить вираження в таких закономірностях і особливостях: педагогічні проблеми професійної освіти не можуть бути розв'язані без відповідних форм інтеграції соціального, економічного, природничо-наукового, технічного, технологічного та іншого знання, без достатньої опори на пізнання процесів, які відбуваються у сфері економіки, культури і виробництва.

Опрацювання підходів до створення системи неперервної екологічної підготовки дизайнера у вищих навчальних закладах дало змогу зробити висновок, що мінімальним компонентом системи, якому притаманні всі її властивості, є екологічні знання [7]. З одного боку, вони утворюють власну систему – систему екологічних знань, яка є підсистемою системи неперервної екологічної підготовки дизайнера в вищих навчальних закладах, а з іншого – виступають структуроутворювальним елементом підсистем системи неперервної екологічної підготовки дизайнера: системи науково-методичного забезпечення та системи педагогічних технологій. Невід’ємними якостями знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість. Знання виступають складовою світогляду людини і великою мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси і характер [5, с. 137]. Зміни у змісті та обсязі екологічних знань, визначених як доцільні у навчально-виховному процесі, відображають зміни, котрі наявні у змінах пріоритетів екологічної освіти та, у свою чергу, коригувалися змінами у визначенні екології як науки.

Виходячи із зазначених вище позицій та наявності значущої “інтелектуальної” мети, Л.Б. Лук’янова окреслює ознаки системності екологічних знань за доцільністю їхнього залучення до освітнього простору: екологічні знання становлять систему, яка пояснює зростаючу роль екології в розв’язанні сучасних проблем у відносинах людини та природи; методологічне підґрунтя екологічного знання становить постійний науковий пошук, що визначає його змістову інноваційність; провідними ознаками екологічного знання є його прогностичність, інтегративний характер і спрямованість на розв’язання глобальних проблем людства; сутність екологічного знання формує екологічне мислення сучасної людини, яке обстоює нагальну потребу гуманізації природокористування; функціональну особливість екологічного знання становить їх спрямованість на практичну діяльність [7].

Відаючи належне педагогічним дослідженням з цієї проблематики, ми пропонуємо власне бачення проблеми. Нижче викладено компонентний склад неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера на засадах системного підходу.

На наш погляд, компонентами системи неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера доцільно обрати *екологічну компетентність на базі конкретного навчального предмета*. Для обґрунтування цього вибору коротко проаналізуємо сучасні погляди на термін “компетентність”.

Компетентний – який має достатні знання в певній галузі, який з чимось добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; який має певні повноваження, повноправний, повновладний [16].

Компетентність – поінформованість, обізнаність, авторитетність [17].

Компетентність – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [18].

Компетентність – загальна здатність і готовність до продуктивної діяльності, інтегрована характеристика особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції [19]. Компетентність у певній галузі – це наявність у людини необхідних знань і здібностей, які дають змогу аналізувати, робити висновки й приймати рішення, а також раціонально діяти, реалізуючи вказані рішення.

Наступним кроком є виділення видів компетенцій. На цьому етапі ми спираємося на розробки визнаного фахівця в галузі компетентнісного підходу А. Хуторського [14]: *ключові компетенції* – найбільш універсальні за своїм характером та ступенем застосування. Їх формування відбувається в рамках кожного навчального предмета. Іноді їх називають широкими компетенціями; *загальнопредметні* – належать до певного кола навчальних предметів та освітніх рівнів; *предметні* входять та формуються в рамках конкретного предмета.

Ми вводимо поняття “*інтегральна екологічна компетентність дизайнера*”, яке містить *систему* компонентів (кожен компонент формується на основі конкретного навчального предмета чи певної галузі).

Вважаємо доцільним формувати систему екологічної підготовки власне на базі компонентів компетенцій, а не лише компонентів знань.

Обґрунтовуємо таку позицію тим, що екологічна підготовка дизайнера суттєво виходить за межі знаннєвого компонента освіти і містить також уміння, цінності тощо. А під час професійної підготовки всі знання, вміння, цінності формуються саме у процесі вивчення окремих навчальних дисциплін.

Тому найбільш загальна логічна схема формування системи екологічної підготовки базується власне на видах компетенцій (див. рис.).

Рис. Ієрархія компонентів системи екологічної підготовки майбутнього дизайнера

Розглянемо більш детально характеристику ключових компетенцій. Більшість дослідників виділяють сім ключових компетенцій:

1) *ціннісно-смілова компетенція* – це компетенція у сфері світогляду студентів, пов’язана з їх ціннісними уявленнями, здатністю бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому; усвідомлювати свою роль і призначення, вміти вибирати цільові та смислові установки для своїх дій і вчинків. Ця компетенція забезпечує механізм самовизначення студента в ситуаціях навчальної та іншої діяльності;

2) *загальнокультурна компетенція* – оволодіння досягненнями культури, розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища;

3) *навчально-пізнавальна компетенція* – це сукупність компетенцій студента у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами пізнання. Сюди входять знання і вміння цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінювання навчально-пізнавальної діяльності, володіння прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами вирішення проблем;

4) *інформаційна компетенція* – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел;

5) *комунікативна компетенція* – вміння спілкуватися усно та письмово, рідною та іноземними мовами, навички роботи в групі, знання способів спілкування з людьми;

6) *соціально-трудова компетенція* – вміння людини повноцінно жити в суспільстві (брати на себе відповідальність, приймати рішення, робити вибір тощо);

7) *компетенція саморозвитку та самоосвіти* – потреба і готовність навчатися протягом усього життя.

Характеристика ключових компетенцій тут подана в загальному вигляді. Зміст кожної з ключових компетенцій потребує деталізації залежно від вікових особливостей студентів, навчальних предметів, від освітнього рівня тощо.

Висновки. Отже, компонентами екологічної підготовки майбутнього дизайнера доцільно обрати екологічні компетенції різного рівня, які формуються у процесі вивчення окремих навчальних дисциплін та інтегруються в екологічну компетентність дизайнера з урахуванням його спеціальності. До подальших досліджень зараховуємо обґрунтування використання компетентнісного підходу до формування системи неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера.

Література

1. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 272 с.
2. Вільш І. Інноваційні підходи до проектування сучасної системи освіти / І. Вільш // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – К. ; Вінниця : Вінниця, 2002. – С. 30–34.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 367 с.
4. Демиденко О.І. Питання екодизайну в художньо-естетичному вихованні студентів машинобудівних та металургійних спеціальностей / О.І. Демиденко, Л.М. Поддубко // Нові матеріали і технології в металургії та машинобудуванні. – 2009. – № 1. – С. 155–157.
5. Звенігородський Д.Л. Екодизайн та його коефіцієнт корисної дії / Д.Л. Звенігородський // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 6. – С. 47–51.
6. Кузьмин В.П. Различные направления разработки системного подхода и их гносеологические основания / В.П. Кузьмин // Системные исследования. Методологические проблемы: РАН. Инс-т системного анализа. – М. : Наука, 1984. – С. 7–31.
7. Лук'янова Л.Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л.Б. Лук'янова. – К., 2006. – 669 с.

8. Мартусенко І.В. Концепція сталого розвитку суспільства як невід'ємна складова екологічної освіти / І.В. Мартусенко // Нові технології навчання. – 2007. – № 48. – С. 339–343.
9. Орлова О.О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 05.01.03 / О.О. Орлова ; Харківська держ. Академія дизайну і мистецтв. – Х., 2003. – 20 с.
10. Проблемы методологии системного исследования / [ред. кол. И.В. Блауберг и др.]. – М. : Мысль, 1979. – 454 с.
11. Рижова І.С. Соціальна природа дизайну : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / І.С. Рижова ; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1998. – 22 с.
12. Сохор А.Н. Об анализе внутренних связей учебного материала / А.Н. Сохор. – М. : Просвещение, 1965. – 217 с.
13. Туниця Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми / Ю. Туниця. – Л. : Вид-ий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 298 с.
14. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
15. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки / Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 391 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
17. Словник іншомовних слів // [за ред. О.С. Мельничука]. – К. : УРЕ, 1985. – 966 с.
18. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / [уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.
19. Божко Н.В. Здійснення навчального процесу на основі компетентнісного підходу / Н.В. Божко. – Х. : НМЦ ПТО, 2009. – 28 с.

РЕВЕНКО І.В.

СУТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ ДО ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Інтенсивний розвиток системи вищої освіти в Україні вимагає розробки нових концептуальних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, здійснення пошуку шляхів її вдосконалення. Одним із рішень проблеми підготовки висококультурних учителів, здатних залучати молоде покоління до найкращих здобутків вітчизняної та світової художньої культури є художньо-естетична підготовка майбутніх педагогів. Але як показує аналіз педагогічної практики, сучасна система професійно-педагогічної підготовки студентів гуманітарних факультетів орієнтована переважно на оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками з профільних дисциплін, залишаючи поза увагою художньо-естетичну підготовку майбутніх учителів, яка є суттєво важливою складовою їх професійної підготовки та необхідна для діяльності педагога, особливо творчої. У зв'язку з цим актуалізується питання визначення суті означеної підготовки студентів у навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу.

Важливим внеском у розробку методологічних та теоретичних засад професійної підготовки майбутніх учителів є наукові здобутки О. Абдулліної, І. Богданової, В. Гриньової, О. Дубасенюк, К. Дурай-Новакової, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна та ін. Значна кількість праць присвячена проблемі підготовки майбутніх учителів до виховної діяльності (А. Бойко, В. Бондар, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Т. Люріна, О. Мороз, В. Сластьонін, Л. Спірін, Г. Тарасенко, Г. Троцько та ін.). Велику увагу вчені приділяють